

תפיסת הביטחון של ישראל - בין הרתעה להכרעה

שאול שי
יוני 2015

מבוא

בעשורים הראשונים לקיומה, ביסוד תפיסת הביטחון של ישראל עמד איום של מלחמה נגד קואליציה של מדינות ערביות שמטרתה להביא להשמדתה של מדינת ישראל. בראשית דרכה, הייתה מדינת ישראל הצד הנחות בעוצמתו, ומאזן הכוחות נטה באופן ברור לרעתה. הירידה המשמעותית באיום של מלחמה כוללת נגד קואליציה של מדינות ערביות (החל מ- 1979) והשינוי שחל באופי המלחמות, ובמוקדו התמודדות עם ארגוני טרור, שמאיימים על בטחונה של מדינת ישראל וביטחון תושביה, אך אינם יכולים לאיים על עצם קיומה, מחייבים בחינה מחדשת של מרכיבי ההרתעה וההכרעה בתפיסת הביטחון של ישראל.

בהיעדר הסדר מדיני בסכסוך הישראלי – ערבי והישראלי - פלסטיני, מדינת ישראל נדרשת פעם אחר פעם לבחור בין שתי חלופות בעימותים הא- סימטריים בינה לבין ארגוני הטרור:¹

- **אסטרטגיית הרתעה** - הפעלת כוח מוגבלת, שביכולתה להשיג תוצאה מוגבלת של הרתעה זמנית שמשמעותה, פרק זמן ממושך ככל הניתן של שקט.
- **אסטרטגיית הכרעה** אשר הישגיה יהיו ארוכי טווח אך גם מחיריה יהיו גבוהים.

נייר עמדה זה יתמקד בתחום ההרתעה בעימות מוגבל (מלחמה א - סימטרית) וזיקתה למרכיב ההכרעה.

ההרתעה

ההרתעה מהווה מרכיב מרכזי בתפיסת הביטחון ומשמעותה, יצירת תפיסה אצל האויב, שאם הוא יפעל נגדך, הנזק שייגרם לו גדול מהרווח שיוכל להשיג, ולכן עדיף לו להימנע מפעולות צבאיות. הגדרה זו מניחה כי האויב פועל על פי הגיון של עלות ותועלת ולפיכך ההרתעה מתקיימת מתוקף גישה רציונאלית דומה של הצד המרתיע והצד המורתע.

מבחינת ישראל, הרעיון של הרתעה, נגזר מקבלת הסטטוס קוו. ישראל שלאחר מלחמת העצמאות, לאחר שנקבעו גבולותיה בהסכמי שביתת הנשק, הצהירה (כפי שהצהירה לאחר החלטת האו"ם בנושא חלוקת א"י בכ"ט בנובמבר 1947) שהיא מקבלת את הסטטוס קוו שנוצר ובססה את המענה שלה לאיום הערבי ביכולת גרימת נזק שתמנע ממנו כדאיות לפעולה צבאית.

ההרתעה הבסיסית נשענה על שני רכיבים: היכולות הצבאיות המוכחות של צה"ל והנכונות של ישראל להפעיל את הכוח כאשר תידרש לכך. היכולות הצבאיות של צה"ל מבוססות על שילוב של כוח צבאי (יכולות אופרטיביות), טכנולוגיה ואיכות כוח האדם. הנכונות באה לידי ביטוי בהחלטות של ההנהגה על הפעלת הכוח כאשר הדבר מתחייב וכאמור השילוב של היכולות הצבאיות עם הנכונות לעשות בו שימוש אמורים ליצר בתודעת היריב את ההרתעה מפני עימות אלים עם מדינת ישראל.²

בפרספקטיבה היסטורית, כוח ההרתעה של ישראל התבסס על השפעה מצטברת (הרתעה המצטברת) של הצלחות חוזרות ונשנות בסיכול ניסיונותיו של האויב לממש את מטרותיו נגדה בדרך המלחמה. לא רק הכרעות צבאיות של מלחמה בקנה מידה גדול נועדו להגביר את אפקט ההרתעה הצבאית של צה"ל, אלא גם פעולות מבצעיות בין המלחמות – במסגרת הביטחון השוטף (פעולות התגמול).³

כוח ההרתעה של מדינת ישראל נשען גם על בעלי ברית ונכונותם לתמוך בישראל בעת משבר (צרפת בשנים 1955 – 1967 וארה"ב 1967 – 2015). יצוין כי, ישראל חתרה כל העת להשגת יציבות אסטרטגית, מתוך עליונות צבאית שנועדה לאפשר לה להרתיע מבלי להיות מורתעת. עליונות צבאית כזו תלויה במידה רבה בגיבוי המעצמתי לה זוכה ישראל.

ההרתעה בנויה על שני מרכיבים עיקריים:⁴

- שלילת ההישג הצפוי מהאויב ע"י הפגנת עוצמה וכוח עמידה איתנה.
- ענישת התוקפן ("גביית מחיר").

בעימות א – סימטרי בין ישראל לארגוני טרור, ישראל היא הצד החזק ואין ביכולת ארגון טרור או אפילו קואליציה של ארגוני טרור להשמיד את מדינת ישראל. לפיכך העימותים המזויינים עם חיזבאללה והארגונים הפלסטינים, אינם נושאים בחובם סיכון קיומי, כפי שהיו בעבר העימותים עם צבאות ערב.

בקביעה לעיל יש משום פרדוקס שכך, דווקא חיזבאללה והחמאס ובני בריתו רוצים לחסל את קיומה של מדינת ישראל. במישור המדיני זהו בהחלט **איום** קיומי, אבל כוחם אינו מאפשר זאת, ולכן מדובר, במידה רבה, על איום סרק שאין בו **סיכון** קיומי. פרופסור יצחק בן ישראל טוען שהנזק שהם יכולים לגרום לישראל, בניגוד לצבאות ערב, אינו קיומי במובן הביטחוני, למרות שכמובן לא ניתן להתעלם ממנו. לדבריו כאמור, האיום (Threat) הוא קיומי, אך הסיכון (Risk) אינו כזה בטווח הזמן הנראה בעין, למרות שהוא עלול להתפתח בהדרגה לכדי סיכון קיומי באם לא יזכה למענה הולם.⁵

יתר על כן, ישראל יכולה במידה ותרצה בכך להכריע ארגון טרור במרחב נתון, באופן שיאבד שליטה בשטח, יספוג פגיעה קשה בתשתיותיו ויאלץ להסכים להפסקת אש או שהיקף פעילות הטרור שלו תצטמצם באופן ניכר. לא ניתן למגר לחלוטין טרור ולהשמיד ארגון טרור שזוכה לתמיכה ניכרת של האוכלוסייה, אך ניתן לצמצם באופן ניכר את פעילות הטרור שלו כך שפעילותו לא תשפיע באופן משמעותי על שגרת החיים והביטחון של אזרחי מדינת ישראל.

האם ניתן להרתיע ארגוני טרור אסלאמי

הפעלת אסטרטגיה של הרתעה מול ארגוני טרור וישויות תת-מדינתיות כגון חמאס ברצועת עזה וחיזבאללה בלבנון מורכבת וקשה יותר לביצוע בהשוואה להרתעה מול מדינות. הקושי נובע בראש וראשונה מהמהות של ארגוני הטרור. הצידוק לקיומם של ארגוני טרור או כפי שחמאס וחיזבאללה מגדירים את עצמם, "ארגוני התנגדות", הוא מאבק מזויין וביצוע פעולות טרור נגד מדינת ישראל.

ארגונים כדוגמת החמאס, הג'יהאד האסלאמי הפלסטיני וחיזבאללה דוגלים באמונה אסלאמיסטית קיצונית השוללת את זכות הקיום של מדינת ישראל. ארגונים אלה נוקטים בדוקטרינת התנגדות – מוקאוומה בערבית – המבטיחה לחסידיה כי למרות המכשולים הזמניים, בסופו של דבר, עתיד הסכסוך

ההיסטורי הממושך עם ישראל להסתיים בניצחון. יעדס האסטרטגי הוא הפגנת התנגדות אלימה רציפה והמשך קיומו של המאבק ההיסטורי נגד הישות הציונית, בתקופה שבה דומה כי מדינות ערב ויתרו למעשה על המטרה להשמיד את המדינה יהודית. יתר על כן, ארגוני הטרור שואפים להתיש ולשחוק את כושר העמידה של ישראל והם מאמינים כי הזמן פועל לטובתם, שכן בסופו של דבר יביא המאבק המתמשך לחיסולה של ישראל.

ארגון טרור אסלאמי יכול עפ"י ההלכה האסלאמית להגיע להסכם "הודנה" (הפסקת אש), עם האויב, אולם על פי תפיסתו, זו תהיה מוגבלת בזמן ותגיע לקיצה כאשר הארגון יחוש כי הוא חזק דיו להמשיך בעימות. לפיכך קיים קושי ביישום אסטרטגיית הרתעה מול ארגון כזה כיוון שבמוקדם או במאוחר הוא יחזור לפעילות אלימה על מנת לדבוק באמונתו ולהצדיק את עצם קיומו.

יחד עם זאת, ככל שארגון טרור מתפתח לכדי ישות תת-מדינית כגון חמאס ברצועת עזה וחיזבאללה בלבנון, כן תגבר מחויבותו כלפי האוכלוסייה שבעבורה הוא פועל, וסיכויי ההרתעה להצליח, גוברים. בהתאם להנחה זו, לאחר שחיזבאללה השתלטה על דרום לבנון (2000) והשתלבה במערכת הפוליטית הלבנונית והחמאס השתלט על עזה (2007), החלו ארגונים אלה להתמודד גם עם מחויבויות חברתיות, כלכליות ופוליטיות, ודומה כי היום הם ניתנים להרתעה יותר מבעבר.

בפרספקטיבה היסטורית ניתן לומר כי הן חמאס והן חיזבאללה נוהגים בד"כ באופן פרגמטי ופועלים על בסיס שקולי עלות ותועלת גם אם זו אינה נגזרת בהכרח מכושר ההרתעה של ישראל. דוגמה בולטת לכך היא הימנעות של חיזבאללה מליזום עימות כולל עם ישראל מאז מלחמת לבנון השנייה (2006) והפוגות ממושכות יחסית בסבבי העימות אותם יזם החמאס מול מדינת ישראל. יחד עם זאת תקופות הפסקת האש משמשות את חיזבאללה, החמאס והג'יהאד האסלאמי הפלסטיני לאגירת אמצעי לחימה ולהכנות לסבב הלחימה הבא נגד ישראל.

לעומת זאת, ארגונים סלפיים - ג'יהאדיסטים, דוגמת אל קאעדה ודאע"ש קשים יותר להרתעה כיוון שאינם מחויבים מוסרית ופרקטית לאוכלוסייה כלשהיא וכל ייעודם בקיום הג'יהאד.⁶ יחד עם זאת גם ארגונים אלה פועלים בדרך כלל עפ"י שיקולים רציונליים בעיקר בסוגיות המסכנות אינטרסים חיוניים שלהם ואף את עצם הישרדותם.

דוגמה לכך ניתן לראות בארגון ג'בהת אל נוסרה, (הזרוע של אל קאעדה בסוריה), המחזיק כיום בחלק ניכר מרמת הגולן הסורית לרבות מעבר קוניטרה, אך נימנע לפי שעה מעימות עם ישראל כיוון שהוא נדרש להשקיע את מירב כוחו בעימות מול כוחות אסד. בנסיבות אלה משיקולים רציונליים מעדיף הארגון להימנע מפתיחת חזית נוספת מול ישראל, למרות שנאתו העזה, כיוון שהדבר עלעול לסכן את קיומו בזירה זו.

דוגמה נוספת היא ארגון אנצאר בית אל מקדיס (המהווה כיום זרוע של דאע"ש) הפועל בסיני, אשר למרות עוינותו לישראל ממקד לפי שעה את עיקר פעילותו נגד כוחות הביטחון המצריים בסיני.

מאסטרטגיית הכרעה לאסטרטגיית הרתעה

בשנים 2000 – 2015 נקטה ישראל, ככלל, באסטרטגיה של הרתעה ונמנעה מלהורות את צה"ל להשיג הכרעה בעימותים מול חיזבאללה (2006) ובמבצעים נגד החמאס ברצועת עזה.

ניתן לראות במבצע "חומת מגן" (2002) ובמספר מבצעים נוספים שבאו בעקבותיו על מנת "לתחזק" את הישגיו, ביטוי יחיד וחריג לנקיטת אסטרטגיה של הכרעה בעימות מול הפלסטינים, אך זו הוגבלה לגזרת יהודה ושומרון בלבד. מבצע זה סלל את הדרך להשבת השליטה המבצעית והמודיעינית לצה"ל ביהודה ושומרון, אפשר את בניית "גדר הביטחון" ואילץ את הרשות הפלסטינית לחזור לשולחן המשא ומתן ולשיתוף פעולה ביטחוני עם ישראל. באמצעות שילוב מרכיבים אלה ונוכחות ופעילות רציפה של צה"ל

ביהודה ושומרון במהלך 13 שנים, הושג ביטחון יחסי בזירה זו. מבצע "חומת מגן" מבטא באופן ברור את המחיר הנדרש בעימות א – סימטרי על מנת להגיע להכרעה ובעקבותיה לרגיעה יחסית ממושכת – הפעלת כוח קרקעי ניכר להשגת ההכרעה ונכונות להחזיק בשטח לאורך זמן. יודגש כי בניגוד למלחמת לבנון השנייה, ומבצעי ההרתעה שביצע צה"ל לאחר מכן ברצועת עזה, ההכרעה במבצע "חומת מגן" הושגה תוך שימוש מזערי באש מהאוויר וארטילריה.

בעשור האחרון נטשה ישראל את אסטרטגיית ההכרעה והעדיפה לנקוט באסטרטגיה של הרתעה. יודגש כי אימוץ גישה זו לא היה פועל יוצא מגיבוש תפיסה ופיתוח אסטרטגיה כוללת, אלא, מהתמודדות נקודתית אל מול אתגרים שישראל נדרשה לתת להם מענה מעת לעת.

ניתן לתמצת את המדיניות הישראלית באמירה שמנהיגיה הרבו לחזור עליה, "שקט יענה בשקט", כאשר השקט הוא לכאורה תולדה של ההרתעה שהשיגה ישראל באמצעות מהלכים צבאיים. המשמעות הסמויה הנגזרת מאמירה זו היא, שבפועל אין מדובר בהרתעה חד צדדית של ישראל את אויביה אלא במאזן הרתעה או הרתעה הדדית של שני הצדדים, כאשר ישראל מאמצת גישה של הגנת סטטוס קוו והיוזמה לשינוי הסטטוס קוו נשאר בידי היריב.

במרבית המקרים השחקן הלא מדינתי אינו מעוניין בעימות כולל עם מדינת ישראל והוא היה מעדיף עימות מתמשך ברמת העימות המרבית שתתאפשר לו, ללא הגעה לעימות חזיתי רחב ממדים. עימות במתכונת כזו תאפשר לארגון הטרור לממש את ייעודו כארגון "התנגדות" ולצבור אהדה מבלי ליטול את הסיכונים ולשלם את המחירים המגולמים בעימות חזיתי עם ישראל.

לפיכך, סבבי ההסלמה בעימות מתרחשים דווקא ביוזמת ישראל (מלחמת לבנון השנייה, מבצע "עופרת יצוקה", מבצע "עמוד ענן" ומבצע "צוק איתן"), שכן ישראל אינה מוכנה להשלים עם מלחמת ההתשה שאוכפים עליה ארגוני הטרור ושואפת להגיע לרגיעה מוחלטת וממושכת ככל האפשר.

ליצירת הרתעה לאורך זמן נדרשת פעולה רב-ממדית של פגיעה קשה ביכולות הצבאיות של הארגון, יחד עם פגיעה בנכסים הכלכליים והמשאבים ולצד איום ישיר על עצם קיומו באמצעות סיכול ממוקד של מפקדיו ומנהיגיו. ואם לא די בכך, יש לפגוע גם במרכזי התמיכה האזרחיים של הארגון.⁷

התפיסות המגולמות באסטרטגיית ההרתעה

שנות האלפיים מאופיינות כאמור בדומיננטיות של אסטרטגיית ההרתעה, אולם אין מדובר באסטרטגיה סדורה וקוהרנטית ובפועל היא מבטאת קשת רחבה של תפיסות המשרתות לכאורה את השגת אותו היעד האסטרטגי, אם כי בדרכים ובשיטות שונות. אסטרטגיית ההרתעה כוללת מחד גישה של "אסטרטגיית אי כניעה" הדוגלת בהפעלה מידתית (מינימלית) של כוח ואת "אסטרטגיית הדאחיה" הדוגלת בהפעלת כוח לא מידתית, מאידך.

השפעת ועדת מרידור על תפיסת ההרתעה

לנוכח התגברות האיום מנשק תלול מסלול ובעקבות המלצות ועדת מרידור - הוחלט לצרף מונח יסוד נוסף - רביעי - ל"משולש הביטחון", והוא ה"התגוננות", או בשפה מרחיבה מעט "הגנה".

תפיסת ההרתעה המסורתית התבססה בעיקר על השגת הרתעה באמצעות גביית מחיר, דהיינו באמצעות מהלכים התקפיים. ועדת מרידור אשר תרמה כאמור לתפיסת הביטחון המסורתית את "הרגל הרביעית" – ההתגוננות, יצרה בפועל יחס מאוזן יותר בהקשר של ההרתעה, בין שלילת ההישג מהאויב לבין מאמצי הענישה וגביית המחיר. "הרגל הרביעית" - ההתגוננות - שוללת מן היריב את ההישג המצופה מבחינתו, באמצעות נטרול האפקטיביות של מאמצי התקיפה שלו באמצעות ירי תלול מסלול, ועל כן, משדרת לו,

שמאמצים כאלו הם מהלך סרק שנדון לכישלון. יחד עם זאת אין בשלילת ההישג די על מנת להפסיק את פעילות האויב ולכן אין מנוס מנקיטת מהלכים של גביית מחיר.⁸

כאמור, תפיסת הביטחון בעידן הנוכחי מיחסת חשיבות רבה מאי פעם למרכיב ההגנה ו"כיפת ברזל" היא דוגמה מצוינת לכך. למרות שבמבצע "צוק איתן" (עד להפסקת האש כעבור 50 ימים) נורו על ישראל כ-4500 רקטות, הן גרמו לאזרח הרג אחד (בנוסף לחמישה אזרחים שנהרגו מפצמ"ר)⁹, והייתה לכך השפעה עצומה על חוסן העורף ועל מרחב ההחלטה של הדרג המדיני. לשם השוואה, במלחמת לבנון השנייה, נורו על ישראל מספר דומה של רקטות מהצפון (כ-4200) שגרמו ל-56 הרוגים (41 מתוכם אזרחים והשאר חיילים).¹⁰

חיזוק מרכיב ההגנה תורם גם להחלשת הנכונות של ישראל לנקוט באסטרטגיה של הכרעה ממספר סיבות:

- ככל שיהיו לישראל פחות נפגעים, היא תוכל להרשות לעצמה להגיב בפחות כוח. הפעלת כוחות יבשה כרוכה בהיקף גבוה של נפגעים, (כפי שראינו במבצע "צוק איתן") ולפיכך מקבלי החלטות יעדיפו להימנע מכך ככל האפשר.
- ככל שיהיו לישראל פחות נפגעים, ייחשבו פעולותיה פחות מידתיות ומהלכים התקפיים יפגעו בלגיטימציה של ישראל.

זווית הסתכלות שונה לסוגיה זו ניתן למצוא בספרו של האלוף גרשון הכהן "מה לאומי בביטחון לאומי?", בו הוא מספר על שיחתו עם האסטרטג האמריקאי אדוארד לוטווק, לאחר מבצע "עופרת יצוקה". בשיחה אמר לוטווק:

" יש במדינת ישראל סוגיית לגיטימציה פנימית, ויש במקביל בעיית לגיטימציה חיצונית בעולם הרחב. כשאתם מפעילים כוח קרקעי ומגיעים להתנגשות קרובה בלחימה מבית לבית, יכולים להיות לכם נפגעים רבים, מה שיוצר לכם ולמנהיגים שהחליטו על המלחמה, בעיית לגיטימציה פנימית בתוך החברה הישראלית, אבל בעולם הרחב זה מתקבל בהערכה, כי כשרואים שאתם מוכנים להקריב במאבק להגנתכם, זה מעורר אמפתיה. מצד שני, כשאתם מחליטים להפעיל כוח אווירי, אמנם המנהיגים לא עומדים לביקורת הציבור על ריבוי נפגעים, אבל אז מגדילים ומעצימים, לאור היקף ההרס, את בעיית הלגיטימציה בעולם".¹¹

המסקנה הנגזרת מכך היא שהאסטרטגיה הנכונה צריכה לשלב את ה"הגנה", ה"לגיטימציה" וה"מידתיות" בהפעלה התקפית של כוחות, באיזונים הנכונים, על מנת להפיק את התוצאות המיטביות.¹²

אסטרטגיה של אי כניעה¹³

ארגוני הטרור מבצעים פגועים על מנת להטיל אימה על החברה הישראלית ולהתיש את כוח העמידה שלה. המדינה והחברה הנתונות תחת מתקפת טרור נוטות להפעיל כוח ולהעדיף את הביטחון על פני ערכי הדמוקרטיה ובהם זכויות הפרט. זוהי גם אחת ממטרות ארגוני הטרור, לערער את זהותה הדמוקרטית והמוסרית של מדינת ישראל וליצור דה לגיטימציה למעשיה ולעצם קיומה. לפיכך ישראל נדרשת לגבש אסטרטגיה חדשה ושונה מזו בה היא נוקטת כיום, אשר תיתן מענה מיטבי לאתגרים שתוארו לעיל.

אלוף במיל' עמי אילון מכנה אסטרטגיה זו "אסטרטגיה של אי כניעה" המבוססת על הכלה של העימות, יצירת הרתעה, אך הימנעות מהכרעה שמחיריה כבדים מדי. ישראל פועלת להכלת העימות על מנת לצמצם את משך הלחימה ואת גבולותיה וגובה מחיר גבוה מהיריב על מנת להרתיע אותו מפני סיבוב אלימות נוסף בעתיד. על פי גישה זו, מקור כוחה של ישראל הוא דווקא ביכולתה לרסן את עצמה לגבי השימוש בכוחה העדיף ותמונת הניצחון שלה אינה צבאית אלא עצם יכולתה להגן על עצמה מבלי לפגוע בערכיה וצביונה הדמוקרטי. השופט אהרון ברק אמר כי: " הדמוקרטיה נלחמת בטרור כשיד אחת שלה

קשורה ולמרות זאת היא מנצחת". אלוף במיל' עמי אילון מרחיק לכת עוד יותר וטוען כי: " הדמוקרטיה נלחמת בטרור כשיד אחת שלה קשורה ובגלל זה היא מנצחת".

אלוף במיל' עמי אילון סבור שבסבבי העימותים מול החמאס העדיפה ישראל את אסטרטגיית ההרתעה על פני אסטרטגייה של הכרעה שמשמעותה כיבוש רצועת עזה, שעלויותיה גבוהות וסיכויי ההצלחה שלה לטווח ארוך אינם ברורים כלל ועיקר.

אסטרטגיית " כיסוח הדשא" ¹⁴

גישה של ישראל לשימוש בכוח מול יריביה במאה העשרים ואחת מתוארת לעתים קרובות באמצעות הביטוי "כיסוח הדשא", מונח חדש בשפה האסטרטגית הישראלית, המשקף את ההנחה לפיה ישראל נמצאת בסכסוך בלתי פתיר ומתמשך עם ישויות לא-מדינתיות המגלות כלפיה עוינות קיצונית. לאור העובדה שקשה מאוד להשפיע על התנהגותם של גורמים לא-מדינתיים קיצוניים, כל שישראל יכולה לקוות להשיג בשימוש בכוח הוא הרתעה זמנית. לפיכך אימצה ישראל אסטרטגייה צבאית סבלנית של התשה, שנועדה בראש ובראשונה לפגוע ביכולות האויב. לפיכך, באורח אירוני, ניתן לראות בגישת "כיסוח הדשא" תמונת מראה של אסטרטגיית ה"מוקאוומה" (ההתנגדות) הסבלנית של ארגוני הטרור הערבים.¹⁵

ישראל פועלת בכוח להשמדת יכולותיהם של אויביה רק אחרי שהיא סופגת סדרה של מתקפות ומפגינה מידה רבה של איפוק בפעולותיה ההתקפיות, זאת בתקווה שמבצעים גדולים ספורים, שיתקיימו מדי זמן, יחוללו הרתעה זמנית שתאפשר תקופות של הפוגה. ישראל "מכסחת את הדשא" של יכולות אויביה, ללא כל יומרה לפתור בכך את הסכסוך. תקופות של שקט חשובות לישראל, גם מכיוון שבעצם קיומן הן משדרות לאויביה, כי היעד של השמדתה של מדינת ישראל אינו בר-השגה.¹⁶

במקרים שבהם פעולות-הנגד השגרתיות והמצומצמות-יחסית של צה"ל לא ימנעו המשך התקפות על ישראל, עשוי צה"ל לפתוח במבצע בקנה-מידה גדול, כזה היכול לכלול גם מתקפה קרקעית. למבצעים בקנה-מידה גדול שבהם פתחה ישראל, היו בדרך כלל יעדים פוליטיים מוגבלים של פגיעה קשה ככל הניתן ביכולותיהם הצבאיות של הארגונים הלא-מדינתיים.

חרף המחיר הגבוה שאותו מנסה צה"ל לגבות מן האויב, אין לו ציפייה שהמבצע יביא לעלייתה של מנהיגות מתונה או לירידה מהותית ברצון הבסיסי של היריב להילחם בישראל. לפיכך, היות שההישג היחיד שניתן לצפות לו הוא הרתעה זמנית, יש תמיד צפי לסבב אלימות נוסף בעתיד.

אסטרטגיית (דוקטרינת) " הדאחייה"

לנוכח התעצמות יכולותיהם של אויביה של ישראל (חיבאללה עם ארסנל של למעלה ממאה אלף רקטות וטילים), יש הסבורים כי בעימות עתידי, יהיה צורך להפעיל אמצעי תגמול הרסניים יותר, מכפי שהופעלו בעבר, על מנת להעצים את ההרתעה. גישה זו זכתה לכינוי **אסטרטגיית (דוקטרינת) " הדאחייה"**.

אסטרטגיית (דוקטרינת) " הדאחייה" מתייחסת להפצצות המסיביות במהלך מלחמת לבנון השנייה על שכונת דאחייה בדרום בירות, מעוז כוחו של חיבאללה. להערכת גורמים בכירים בצה"ל, לפגיעה הקשה בשכונת דאחייה הייתה תרומה מרכזית להרתעת חיבאללה מפני מערכה נוספת נגד ישראל. על בסיס מסקנה זו גובשה אסטרטגייה חדשה הדוגלת בשימוש "לא פרופורציונלי" באש אווירית וארטילרית נגד אויב לא מדינתי דוגמת חיבאללה והחמאס, על מנת להביא לסיום מהיר ככל הניתן של המערכה והרתעה ממושכת ככל הניתן של האויב ממערכה חדשה בעתיד.¹⁷

אסטרטגיה זו התגבשה בעיקר לנוכח הכישלון של התפיסה שצידדה ב"צייד" של משגרי הרקטות, פגיעות נקודתיות בתשתיות של ארגון החיזבאללה ותמרון מוגבל של כוחות יבשה.

אסטרטגיית "הדאחייה" שונה בכמה פרמטרים מאופן פעולתו של צה"ל עד כה:

- במקום שימוש בתמרון קרקעי, אסטרטגיית "הדאחייה" גורסת שימוש בעצמת אש מסיבית, בעיקר מהאוויר.
- במקום מצוד אחר משגרים בודדים של טילים ורקטות, אסטרטגיית "הדאחייה" מתמקדת בהפעלת אש מסיבית אל האזור ממנו בוצע הירי.
- במקום חתירה להכרעת האויב, אסטרטגיית "הדאחייה" מתמקדת בהרתעת האויב. ההנחה היא כי איום בהרס כלכלי ופיזי מסיבי של תשתיות עשוי ליצור חייץ בין האוכלוסייה המקומית לארגוני הטרור.

התפיסה ההרתעתית – כפרדיגמה דומיננטית בישראל

התפיסה ההרתעתית – גורסת שלא רצוי וספק אם ניתן להכריע ארגוני טרור וגרילה. כפועל יוצא מכך צה"ל נדרש לבצע מבצעים "תקופתיים" מוגבלים בהיקפם ועוצמתם שמטרתם אינה לשנות את המצב האסטרטגי מיסודי, אלא להכאיב לאויב מספיק כדי שיירתע מלפעול בעתיד נגד ישראל.

לפי תפיסה זו התוצאה המקווה היא תקופה ממושכת של שקט בין סבב לחימה אחד לבא אחריו. תפיסה זו שהשתרשה בצה"ל ובקרב מקבלי ההחלטות במדינת ישראל הביאה להימנעות מהשענות על מרכיב ההכרעה.¹⁸

התפיסה ההרתעתית הפכה לגישה מובילה אחרי מלחמת לבנון השנייה, שבעקבותיה, למרות הפעלת הכוח הלקויה של צה"ל, חיזבאללה נמנע מלתקוף והסתפק בשיקום ובניית כוחו (במשך למעלה משמונה שנים). מציאות זו נוצרה לא רק בשל ההרתעה אלא גם ואולי בעיקר בשל מעורבותו של הארגון במלחמת האזרחים בסוריה, שאין לה קשר למלחמת לבנון השנייה, ולא ניתן היה לחזות אותה.¹⁹

על פי תפיסה זו, הרתעה אינה בהכרח תוצאה של ניצחון אולטימטיבי במלחמה כוללת, אלא אפקט מצטבר של "מערכות שהגיון הרתעה", (רצוי קצרות ואינטנסיביות) ושל תקיפות מוגבלות, המתרחשות ביניהן באופן שוטף.²⁰

על פי מעצבי הגישה החדשה, כאשר ישראל מעריכה, כי ההרתעה מול שחקן מסוים הולכת ונשחקת, היא יוזמת מערכות שהגיון הרתעה, כמו במבצע ("עופרת יצוקה" 2009), "עמוד ענן" (2012) וב "צוק איתן" (2014). לפי תפיסה זו מבקשת ישראל, מול כל יריב, לייצר הרתעה באמצעות תהליך רציף ומתמשך של פעולות יזומות.²¹

סיכום

בעימות בין ישראל לארגוני הטרור, ניתן להגדיר הרתעה מוצלחת, כהעדר הצורך להשתמש בכוח במשך זמן רב ככל האפשר. הניסיון של השנים האחרונות מספק תימוכין לטענה, כי מערכות שהגיון הרתעה, גם אם בסופן נוצר שקט לפרקים, אינן פותרות את בעיות היסוד עם היריב, אלא רק מאפשרות לכאורה ניהול של אלימות מתמשכת.

להרתעה יש שני צדדים, מורתע ומרתיע ועפ"י רב נוצרת הרתעה הדדית, למרות הא – סימטריה הקיימת בין הצדדים. המערכות של העשור האחרון שיקפו מאזני הרתעה אלו, הן בזירה הלבנונית מול חיזבאללה והן בעזה מול חמאס. מגמת ההצטיידות בארסנל בליסטי ושכלולו, לצד ניהול המלחמה מקרב

האוכלוסייה ונגד האוכלוסייה, נועדו בין השאר בראיית האויב, להרתיע את ישראל ולשפר את מאזן ההרתעה מולה.

במסגרת הדיון על ההרתעה יש לזכור שההרתעה אינה מטרה בפני עצמה אלא כלי לניהול הסכסוך ודרך להרוויח זמן למציאת פתרון מדיני. הסדר מדיני יהווה פשרה בין אינטרסים מנוגדים כדי שניתן יהיה להקטין את ההישענות על הרתעה כמכשיר בלעדי ולהימנע מעימות נוסף.²²

ארגון החיבאללה טוען כי נצח במלחמת לבנון השנייה מתוקף העובדה שהמשיך לשגר רקטות לשטח ישראל לאורך כל 34 ימי הלחימה ולא הרים דגל לבן, הרף התקדמות כוחות צה"ל בדרום לבנון. ניצחון זה יש המגדירים אותו כ"ניצחון באמצעות אי-הפסד", במלחמה מול אויב עדיף.

ישראל שוללת את נרטיב הניצחון של חיבאללה ומביאה את הרגיעה המתמשכת מול ארגון חיבאללה בלבנון כדוגמה לאפקטיביות ההרתעה הישראלית.²³ הניגודיות בין שתי התפיסות מהווה ביטוי בולט למורכבות מושג ההרתעה ולפרשנויות שניתנות לו ע"י הצדדים השונים.

אל מול חמאס, ניכר כבר היום שגישת ההרתעה נכשלה. שעות ספורות לאחר כניסתה לתוקף של הפסקת האש בין ישראל לפלסטינים, דובר חמאס, סאמי אבו זוהרי, אמר כי "התוצאה הבולטת ביותר של המערכה היא הרס ההרתעה הישראלית". בכירים בצה"ל, לעומת זאת העריכו כי את התוצאות של מבצע "צוק איתן" יהיה ניתן לשפוט רק בעתיד (ברטרופסקטיבה) בהתאם למשך הזמן שהשקט ישמר.

השגת הצלחה בהרתעה בעתיד מול חמאס מחייבת את מקבלי ההחלטות הישראלים להתייחס בכובד ראש לרמות התסכול של היריב מצורת סיום סבב העימות האחרון ולא לראות את ההסדר העתידי מול רצועת עזה כמשחק "סכום אפס" שבו כל הישג של הפלסטינים - ועדיף כמובן של הרשות הפלסטינית - הוא הפסד של ישראל.

למרות הרתיעה הקיימת כיום מאסטרטגיית ההכרעה, הרי שלצד מחירה הגבוה יש לה יתרונות לא מבוטלים כפי שהדבר בא לידי ביטוי ביהודה ושומרון מאז מבצע "חומת מגן". ישראל עשויה להידרש לאסטרטגיית הכרעה מבחירה, אך גם כפועל יוצא משנוי כללי המשחק ע"י האויב שיחדל מניהול העימות עפ"י המודל הקיים ויאלץ את ישראל להגיע להכרעה. לפיכך ישראל חייבת לפתח במקביל גם אסטרטגיית הכרעה ולשמר את היכולות הצבאיות הנדרשות ליישומה.

למרות הירידה המשמעותית בעת הזו של סכנה למלחמה עם מדינה ערבית או עם קואליציה של מדינות ערביות, האיום מסוג זה לא נעלם והמציאות המזרח תיכונית עלולה להשתנות במהירות ולהפוך איום זה לרלבנטי. לפיכך ישראל חייבת לשמר את היכולת להרתיע מדינות אויב מלתקוף אותה ולהשיג הכרעה במידה ותידרש לכך.

הנחה זו תקפה גם לגבי אפשרויות שישראל תאלץ להעדיף אסטרטגיה של הכרעה מול ארגון טרור או קואליציה של ארגוני טרור(חיבאללה, חמאס ג'יהאד אסלאמי פלסטיני), או קואליציה של ארגון טרור עם מדינה (דוגמת איראן - משטר אסד - חיבאללה). ישראל עלולה למצוא את עצמה גם בעימות מול ישות מסוג שונה דוגמת "המדינה האסלאמית".

- ¹ יאיר עברון ודן סגיר, הרתעה במקום הכרעה, ynet, 25 באוגוסט 2014.
- ² יאיר נווה, הרתעה נגד שחקנים לא-מדינתיים – מחשבות בעקבות 'צוק איתן', מבט על, גיליון 663, 11 בפברואר 2015.
- ³ ישראל טל, ביטחון לאומי, מעטים מול רבים, הוצאת דביר, 1996, ע"מ 62.
- ⁴ מאמר זה מבוסס בחלקים שונים על עבודה שפורסמה בכנס בשנת 2001, כושר ההרתעה- משימות ואפשרויות, מסמך עבודה, כנס הרצליה, מאזן החוסן הלאומי, 16-18 דצמבר 2001.
- ⁵ יצחק בן ישראל, ישראל והפלסטינים – הנחות יסוד לעדכון תפיסת הביטחון בעקבות "צוק איתן", בגיליון האומה 195, סתיו תשע"ה, 2014, עמ' 11-19.
- ⁶ יאיר עברון ודן סגיר, הרתעה במקום הכרעה, ynet, 25 באוגוסט 2014.
- ⁷ שם.
- ⁸ יוסי בידץ ודימה אדמסקי, התפתחות הגישה הישראלית להרתעה, דיון ביקורתי בהיבטיה התאורטיים והפרקטיים, עשתונות, גיליון מספר 8, אוקטובר 2014.
- ⁹ במבצע "צוק איתן" נהרגו 62 חיילים במערכה לחשיפת והשמדת מנהרות התקיפה ברצועה.
- ¹⁰ יצחק בן ישראל, ישראל והפלסטינים – הנחות יסוד לעדכון תפיסת הביטחון בעקבות "צוק איתן", בגיליון האומה 195, סתיו תשע"ה, 2014, עמ' 11-19.
- ¹¹ גרשון הכהן, מה לאומי בביטחון לאומי? אוניברסיטה משודרת, הוצאת מודן, 2014, ע"מ 97 – 98.
- ¹² יצחק בן ישראל, ישראל והפלסטינים – הנחות יסוד לעדכון תפיסת הביטחון בעקבות "צוק איתן", בגיליון האומה 195, סתיו תשע"ה, 2014, עמ' 11-19.
- ¹³ עמי אילון, יום עיון לזכר רא"ל אמנון ליפקין שחק, המרכז הבינתחומי הרצליה, 1 בפברואר 2015.
- ¹⁴ אפרים ענבר ואיתן שמיר, "כיסוח דשא" האסטרטגיה של ישראל להתמודדות עם סכסוכים מתמשכים בלתי פתירים, עיונים בביטחון המזה"ת מספר 105, בס"א, 2013.
- ¹⁵ שם.
- ¹⁶ שם.
- ¹⁷ דוקטרינת הדאחייה, מכון ראות, 12 ביוני 2009.
- ¹⁸ דורון מיינרט, באין הרתעה דרושה הכרעה, הארץ, 30 ביולי 2014.
- ¹⁹ שם.
- ²⁰ שם.
- ²¹ שם.
- ²² שם.
- ²³ עמוס הראל, למה חיבאללה החל פתאום לאיים שיכבוש את הגליל, הארץ, 5 ביוני 2014.